

кваліфікації кадрів управління підходів, що забезпечують формування в керівних кадрах активної, усвідомленої, рефлексивної позиції в навчальному процесі; відбір змісту технологій розвитку рефлексивної культури на основі принципів: науковості та професійної спрямованості; особистісної орієнтації, що зумовлює використання ідей гуманістичної, особистісно орієнтованої педагогіки та педагогіки розвитку; варіативності, відкритості; індивідуалізації процесу навчання кадрів управління, яка б сприяла побудові індивідуальної траєкторії розвитку структурно-функціональних компонентів рефлексивної культури; забезпечення процесу розвитку рефлексивної культури технологіями, що дають змогу організувати пізнавально-творчу діяльність керівників та формувати професійну й психологічну готовність до неперервного саморозвитку.

Крім цього, необхідно підкреслити, що основними факторами розвитку рефлексивної культури як інваріанти якості виявлення професійної культури керівника освітнього закладу є: високий рівень суб'єктності; сформованість ціннісно-смыслового рівня самоуправління; багатоконтекстне творче мислення; адекватно сформована та позитивна Я-концепція особистості; розвиток відповідальності як системної якості особистості.

Висновки. Таким чином, ми дійшли висновку, що рефлексивна культура є інваріантою якості виявлення професійної культури керівника закладу освіти. Формування рефлексивної культури особливо важливе для керівника освітнього закладу, тому що сприяє неперервному самовдосканаленню, підвищенню рівня його професійної культури в цілому та професіоналізму зокрема.

Література

1. Белолипецкий В.К. Этика и культура управления : учеб.-прак. пособ. / В.К. Белолипецкий, Л.Г. Павлова. – М. : ИКЦ “Март”, 2004. – 384 с.
2. Психологический словарь / авт.-сост. В.Н. Копорулина, М.Н. Смирнова, Н.О. Гордеева, Л.М. Балабанова ; [под общей ред. Ю.Л. Неймера]. – Ростов н/Д : Феникс, 2003. – 640 с.
3. Сорочан Т.М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика : монографія / Т.М. Сорочан. – Луганськ : Знання, 2005. – 384 с.
4. Семенов И.Н. Проблема предмета и метода психологического изучения рефлексии / И.Н. Семенов, Ю.Н. Степанов // Исследование проблемы психологии творчества. – М., 1983. – С. 154–182.
5. Цырельчук Н.А. Рефлексивное управление : монография / Н.А. Цырельчук, И.Н. Цырельчук, Н.Н. Цырельчук. – Мн. : МГВРК, 2008. – 512 с.

НІКУЛОЧКІНА О.В.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ

Проблема підготовки до школи дітей старшого дошкільного віку є досить складною й багатоаспектною, адже початок систематичного шкільного навчання вимагає від дітей міцного фізичного та психічного здоров'я, здатності до складної аналітико-синтетичної діяльності, високого рівня сформованості пізнавальної активності, розвиненості морально-вольових якостей, працездатності, а також певного обсягу конкретних знань, умінь і навичок у різних галузях – від математики до суспільствознавства.

Мета статті – подати короткий огляд теоретичних і методичних аспектів феномену підготовки дитини до школи.

У педагогічній та психологічній літературі феномен “готовність до шкільного навчання” визначено як “загальну розвиненість особистості, яка дає змогу дитині включитися в систематичний процес виховання та навчання, успішно овоїти його зміст; як цілісну систему властивостей і якостей, яких повинен набути дошкільник у своєму фізичному, розумовому й естетичному розвитку” [11, с. 107].

Потребує уточнення поняття готовності до шкільного навчання. У педагогічному словнику подано визначення цього чинника неперервності освітнього процесу як сукупності “*морфологічних і психологічних особливостей дитини старшого дошкільного віку, яка забезпечує успішний перехід до систематичного організованого шкільного навчання*”; у ньому наголошено на її обумовленості “дозріванням організму дитини, зокрема її нервової системи, ступенем сформованості особистості, рівнем розвитку психічних процесів (сприймання, уваги, пам’яті, мислення) тощо” [6, с. 73]. Поряд із терміном “*готовність до шкільного навчання*” науковці вживають майже синонімічний йому термін “*шкільна зрілість*”, вбачаючи відмінність між ними в тому, що другий більше відображає психофізіологічний аспект дозрівання організму, тоді як перший охоплює як компоненти мотиваційну, вольову, розумову, комунікативну й мовленнєву готовність.

У Психологічному словнику [12, с. 290] визначено поняття психологічної готовності до шкільного навчання як “комплекс психічних якостей, необхідних дитині для успішного початку навчання у школі”. Науковці виділяють такі компоненти цього феномену, як-от: мотиваційну (позитивне ставлення до школи й навчання), вольову (високий рівень розвитку довільності поведінки), розумову (наявність запасу знань, умінь і навичок, рівень розвитку пізнавальних процесів), моральну (сформованість якостей, які забезпечують установалення відносин із дорослими й однолітками, входження в життя класного колективу, виконання спільної діяльності) готовність.

Під психологічною готовністю до навчання у школі В.І. Войтко розуміє “*певний рівень пізнавальної та соціальної зрілості дитини, необхідний для успішного засвоєння програмного матеріалу й гармонійного розвитку особистості*” [13, с. 143]. На думку науковця, основними критеріями в пізнавальній сфері є здатність підтримувати усталену увагу під час пояснень учителя; порівняно невисока імпульсивність під час відповідей на його запитання; обсяг короткочасної пам’яті не менше ніж чотири смислові одиниці, а також оволодіння поняттям про інваріантність кількості при зміні форми та розташування предметів; здатність здійснювати елементарні понятійні узагальнення, давати функціональні та синонімічні визначення знайомих слів тощо.

Підготовка дітей до навчання в школі не може бути ефективною та повноцінною, доводить А.М. Богуш, якщо не враховувати психологічний аспект, тобто стан внутрішньої готовності перейти в нову соціальну позицію – школяр, у нову ситуацію розвитку. На її думку, “*готовність – неусвідомлений стан організму, сприятливий до прийняття нової діяльності, інформації, який запобігає виникненню кризових явищ*” [1, с. 11].

Л.І. Божович уперше запропонувала термін “*внутрішня позиція школяра*” – новоутворення, яке виникає на зламі дошкільного й молодшого шкільного віку і є сплавом двох потреб – пізнавальної та потреби в спілкуванні з дорослими на новому рівні. Саме таке поєднання цих двох потреб дає змогу дитині активно включитись як суб’єкт діяльності в навчальний процес. Дослідниця виділила декілька параметрів психічного розвитку дитини, які найбільше впливають на успішність навчання: рівень мотиваційного розвитку (мотиваційний план), достатній розвиток довільності поведінки й інтелектуальної сфери [3, с. 207].

Прогресивною є думка Ю.З. Гільбуха про те, що серед фізично й психічно здорових дітей не існує учнів, психологічно не готових до навчання у школі. Він вважає, що можна говорити тільки про більший або менший ступінь готовності до навчання в колективі однолітків окремої дитини: “Дитина, яка не готова до навчання у звичайному (змішаному) класі, може бути достатньо підготовленою, якщо мати на увазі більш індивідуалізовані, комфортні умови” [5, с. 180]. Отже, психологічна готовність дитини до шкільного навчання не може бути величиною абсолютною, це поняття слід розглядати у відносному плані, тому науковець визначає психологічну готовність через розумові здібності, а саме: розумова активність, здатність здійснювати елементарні умовиводи, міркування, наявність передумов до утворення навичок саморегуляції навчальної діяльності, розвиток короткочасної пам’яті; а також мовленнєві здібності: словниковий розвиток (за термінологією автора), розвиток фонематичного сприймання (розпізнавання голосних і приголосних фонем, диференціація сонорних, твердих-м’яких, дзвінких-глухих, свистячих, шиплячих не тільки в сильних, але й у слабких позиціях) тощо [5, с. 186–188]. Дослідник виокремлює умови, які забезпечують комфортність входження кожної дитини у шкільне життя. Серед них: наповнюваність класу, ступінь його психологічної однорідності, обсяг і темп проходження навчальних програм, організаційні форми освітнього процесу (фронтальні, групові, індивідуальні, їх комбінування), рівень кваліфікації й особистісні характеристики вчителя, методи, які він використовує (проблемні, репродуктивні, ігрові, психодіагностичні, корекційні тощо).

Результати дослідження Н.Й. Гуткіної підтверджують, що рівень психологічної готовності до навчання в школі залежить від розвитку *мотиваційної, довільної, інтелектуальної та мовленнєвої* сфер. Автор наголошує, що в дитини, яка йде до школи, присутні різні мотиви навчання (соціальна мотивація, пізнавальна мотивація), але один із них може домінувати. У разі домінування соціальних мотивів дитина прагне до школи, щоб посісти нову позицію в суспільстві – позицію школяра, через це у школі її цікавлять, насамперед, не знання, а виконання ролі учня. Першокласник із домінуванням соціальних мотивів повністю зорієнтований на похвалу вчителя, що дає йому змогу задовольнити свої потреби в спілкуванні на новому рівні.

Є певна межа, після якої схвалення вчителя перестає справляти мотивувальний вплив; якщо до того часу *не сформуються пізнавальні мотиви*, безпосередньо пов’язані з навчальною діяльністю, то учень може стати таким, що не встигає.

Якщо ж *домінують пізнавальні мотиви*, то такі діти характеризуються як допитливі, й до школи вони йдуть, уміючи читати й писати, але прагнуть діз-

натися ще більше. Ці першокласники будуть старанно виконувати тільки ту навчальну роботу, яка їм цікава. У разі, коли певна робота (наприклад, вправи з навчання письма, які потребують значних зусиль) не зацікавлює їх, вчорашні дошкільники можуть виявитися менш готовими до шкільного навчання, ніж діти з домінуванням соціальних мотивів. Н.Й. Гуткіна робить висновок, що повноцінна навчальна мотивація повинна охоплювати як пізнавальні, так і широкі соціальні мотиви [7, с. 17–19].

Спираючись на результати власних досліджень, О.Є. Кравцова виокремлює показники психологічної готовності до навчання у школі, які пов'язані з розвитком різних сфер відносин дитини з довкіллям: *спілкування з дорослим, спілкування з однолітком, ставлення дитини до самої себе*. Одержані результати дають дослідниці розробляти деякі фундаментальні питання психології, як-от: сутність кризи сьомого року життя, роль спілкування в психічному розвитку дитини, формування повноцінної навчальної діяльності тощо [8, с. 4–52].

Підготовку до школи Г.Г. Петроченко розуміє як *“формування в дитини фізичних, розумових, морально-вольових якостей, комплексу психічних механізмів, які б забезпечили їй успішне навчання не тільки в першому класі, а й на наступних щаблях”* [10, с. 29–30]. Дослідниця зазначає, що деякі дошкільні працівники, готуючи своїх вихованців до школи, навчають дітей читати, писати, вирішувати задачі, запам'ятовувати правила й визначення. З дітьми, які, на думку вихователя, не засвоюють достатньою мірою зазначений вище обсяг знань, організують додаткові заняття, перетворюючи дошкільний заклад на кшталт першого класу загальноосвітньої школи. Науковець глибоко розкриває питання організації та специфіки навчання дітей 6–7 років відповідно до вимог розвивального навчання, окреслює умови та шляхи ефективної підготовки старших дошкільників до навчання в школі.

На неможливість формулювання загальних критеріїв готовності до школи вказують О.Л. Венгер і Г.А. Цукерман, пояснюючи це наявністю шкіл різних типів і орієнтування їх на різні пріоритети, програми, методи, вік початку шкільного навчання. На їх думку, незмінними залишаються такі психологічні якості, за якими можна оцінити рівень готовності до навчання, як-от: *наочно-образне мислення як основа подальшого повноцінного розвитку логічного мислення, розвиток довільності й організації дій* (уміння орієнтуватися на систему умов завдань, переборюючи вплив побічних факторів, що відволікають), *уміння орієнтуватися на вказівки педагога*. Змінюються тільки критерії, норми, які кожна школа визначає самостійно залежно від своєї місії, спрямованості. Науковці пропонують цілий комплекс методик психологічного обстеження, викладають загальні принципи аналізу результатів обстеження [4, с. 126].

Особливості готовності дітей до школи досліджували Н.В. Нижегородцева та В.Д. Шадриков. Вони вкладають у поняття *“готовність до навчання в школі”* три взаємопов'язаних аспекти: *фізіологічний* (рівень фізичного розвитку, рівень біологічного розвитку, стан здоров'я), *особистісний* (готовність до нових форм спілкування, нове ставлення до довкілля й до самого себе) і *психологічний* (складне структурно-системне утворення, яке охоплює всі сторони дитячої психіки: особистісно-мотиваційну, вольову сфери, елементарні системи знань й уявлень, деякі навчальні навички, здібності тощо) [9, с. 12–126].

Неординарною є думка Є.Є. Шулешка щодо означеної проблеми. Він характеризує готовність до школи як “комплекс умінь: зберігати за своїм бажанням робочу позу, входити в загальний темп і ритм роботи на заняттях, підтримувати спільні зусилля й знаходити партнера по роботі, дотримуватись у ході заняття єдиного для групи дітей задуму загальної справи, доводити свій задум до кінця”. Науковець зазначає, що основа готовності до навчання закладається на тлі повсякденних занять, на яких зберігається загальне мотивування поведінки та з’являється нове, яке стимулює ділові відносини між дітьми, визначає правильне сприймання успіхів і невдач у своїх діях і діях товаришів [14, с. 114–115].

На жаль, ґрунтовних досліджень щодо змісту мовленнєвої підготовки дітей до школи замало. Особливості мовленнєвої підготовки найбільш повно висвітлено в працях А.М. Богуш. Науковець доводить, що мовленнєва підготовка дітей не може бути повноцінною без належного рівня розвитку мовлення. Для того, щоб навчити зіставляти, встановлювати причинні залежності й закономірності шляхом логічних міркувань, діти повинні передусім оволодіти певними мовленнєвими навичками та якостями усного мовлення. У зв’язку із цим А.М. Богуш виокремлює основні *компоненти мовленнєвої готовності дітей до школи*, як-от: певна сума знань про навколишню дійсність, змістова сторона мовлення; рівень розвитку мовленнєвих навичок: правильна звуковимова, достатній словник, граматична правильність мови, діалогічне та монологічне мовлення; висока мовленнєва активність дітей; якість мовленнєвих відповідей; оволодіння елементарними оцінно-контрольними діями у сфері мовленнєвої діяльності [2, с. 206].

Висновки. Отже, короткий огляд теоретичних і методичних аспектів феномену підготовки дитини до школи доводить, що в сучасній педагогіці та психології співіснують різноманітні (інколи діаметрально протилежні) погляди на характер і критерії підготовки до школи дітей старшого дошкільного віку.

Література

1. Богуш А.М. Наступність, перспективність, спадкоємність – складові неперервності освіти / А.М. Богуш // Дошкільне виховання. – 2001. – № 11. – С. 11.
2. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика : теорія і практика / А.М. Богуш. – Запоріжжя : Просвіта, 2000. – 216 с.
3. Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте / Л.И. Божович. – М., 1968. – 464 с.
4. Венгер А.Л. Психологическое обследование младших школьников / А.Л. Венгер, Г.А. Цукерман. – М. : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001. – 159 с.
5. Гильбух Ю.З. Темперамент и познавательные способности школьника : психология, диагностика, педагогика / Ю.З. Гильбух. – К. : Ин-т психологии АПН Украины, 1992. – 216 с.
6. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К : Либідь, 1997. – 376 с.
7. Гуткина Н.И. Психологическая готовность к школе / Н.И. Гуткина. – М. : Образование, 1996. – 160 с.
8. Кравцова Е.Е. Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе / Е.Е. Кравцова. – М. : Педагогика, 1991. – 152 с.
9. Нижегородцева Н.В. Психолого-педагогическая готовность ребёнка к школе : пособие для практических психологов, педагогов и родителей / Н.В. Нижегородцева, В.Д. Шадриков. – М. : ВЛАДОС, 2001. – 256 с.

10. Петроченко Г.Г. Развитие детей 6–7 лет и подготовка их к школе / Г.Г. Петроченко / [под ред. А.М. Леушиной]. – 2-е изд., перераб. и доп. – Мн. : Вышэйшая школа, 1982. – 145 с.

11. Подготовка детей к школе в СССР и ЧССР : кн. для работников дошк. учреждений / Н.Н. Поддъяков, Л.А. Венгер, Т. Беньова и др. ; [под ред. Л.А. Парамоновой]. – М. : Просвещение ; Братислава : Словац. пед. изд-во, 1989. – 176 с.

12. Психологический словарь / [под ред. В.В. Давыдова, А.В. Запорожца, Б.Ф. Ломова и др.]; Науч.-исслед. ин-т общей и педагогической психологии Акад. пед. наук СССР. – М. : Педагогика, 1983. – 448 с.

13. Психологічний словник / [під ред. В.І. Войтка]. – К. : Вища школа, 1982. – 215 с.

14. Шулешко Е.Е. Понимание грамотности Обучение дошкольников чтению, письму и счёту / Е.Е. Шулешко. – М. : Мозаика-Синтез, 2001. – 384 с.

НУЖНА Т.В.

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ У ВИКЛАДАННІ ХІМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН СТУДЕНТАМ УНІВЕРСИТЕТУ ЗА НАПРЯМОМ ПІДГОТОВКИ “ХАРЧОВА ТЕХНОЛОГІЯ ТА ІНЖЕНЕРІЯ”

Важливим соціально значущим результатом реформування освітньої системи України стало створення на базі інститутів, що здійснювали вищу професійну освіту, відповідних університетів. Так, Донецький інститут радянської торгівлі у 1998 р. на підставі рішення Державної акредитаційної комісії й постанови Кабінету Міністрів України ВНЗ здобув найвищий четвертий рівень акредитації та статус університету. Надання навчальному закладу статусу університету підтверджує високий рівень навчальної, навчально-методичної та наукової діяльності колективу викладачів та студентів і зумовлює необхідність їх подальшого сталого розвитку.

У ХХІ ст. найефективнішою силою розвитку й підвищення конкурентоспроможності держав на міжнародних ринках стає виробництво, накопичення знань та їх практичне використання. Успішність цього процесу великою мірою визначається роллю вищої освіти в побудові наукоємних економічних і технологічних систем, визнанням ідеї університету, його зв'язком з удосконаленням шляхів здобуття знань.

На оновленій ролі сучасного університету наголошено в міжнародних, європейських і національних документах, які стосуються, зокрема, особливостей його функціонування в сучасних умовах розвитку європейських наукових та освітянських просторів.

Попередні підсумки реформаційних процесів в Україні свідчать, що наша держава зберегла досить високий науково-технічний, загальноосвітній, професійний та інтелектуальний потенціали, формування й розвиток яких забезпечує університетська освіта. Освітянську систему можуть розвивати лише фахівці, які мають постійно оновлювати, накопичувати та узагальнювати знання.

На останньому необхідно зосередитися особливо. Під час традиційної організації навчального процесу студент вивчає відповідно до структурно-логічної схеми підготовки фахівців та навчальних планів диференційовано кожену дисципліну, а університетська освіта та подальша професійна діяльність передбачає формування інтегрованої суми знань і вміння їх використо-